

журнал: Спортивные игры / Е. Ю. Шаповал, С. Н. Новик. – Харьковская государственная академия физической культуры, Харьков : 2018, №1 (7). – С. 71–81.

3. Офіційний сайт ЖФК «Біличанка». – Електронний ресурс – Режим доступу: http://belichanka.com/news/pishov_z_zhittja_zasnovnik_zhinochogo_futзалu_v_ukrajini.
4. Федерація футзалу України. – Електронний ресурс – Режим доступу: <http://futsal.com.ua/afu>.
5. Жіночий футзал (етапи розвитку). – Електронний ресурс – Режим доступу: <https://wfu.at.ua/index/0-13>.

КАРАТЕ: ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ ВІД БУДО ДО СПОРТУ

Лозовий А. Л.

Українська Академія Будо і Спортивних Єдиноборств

Сергієнко В. М.

Сумський державний університет

Постановка проблеми. В світі існує більш ніж 200 різних стилів, шкіл, систем і організацій карате, традиційних і сучасних, прикладних і спортивних. Подібне різноманіття породжує когнітивний дисонанс у розумінні реального стану та систематизації сучасного карате, формування єдиних термінів і визначень. У своїх характеристиках сучасного карате автори часто виходять із протилежних позицій, на які впливає їх прихильність до бойових мистецтв або спорту [1; 2; 5], що і визначає розв’язання досліджуваної проблеми.

Мета дослідження полягає у науковому обґрунтуванні еволюції карате як виду спорту. Відповідно, були поставлені такі завдання: 1) виявлення принципових відмінностей між східними бойовими системами *Будзюцу* та спортивним карате; 2) аналіз етапів еволюції спортивного карате; 3) порівняння дисциплін спортивного карате, сформованих на різних етапах його еволюції.

Виклад основного матеріалу. Карате в сучасному вигляді сформувалося на початку ХХ століття на базі численних шкіл бойових мистецтв *Бугей* або по сучасному *Будзюцу* (з яп. *війське мистецтво*), що представляє сукупність добре збалансованих систем підготовки професійних воїнів, ефективність та надійність яких були успішно доведені на практиці в ході численних бойових зіткнень. Із появою вогнепальної зброї *Будзюцу* втрачає свою практичну значимість в якості засобу тотального знищення ворога, і продовжує еволюцію в напрямку *Будо* (з яп. *шлях воїна*) [2]. Як соціальне явище, *Будо* стає скоріше виховною системою, що базується на техніці *Будзюцу* та традиціях *Бусідо* (*кодекс честі воїна*), пріоритети цінностей в якій зміщені від суто прагматичних потреб у бік процесу власного розвитку людини за

принципом *Сінгітай* (з яп. *дух-техніка-тіло*) – триєдиності духовного, технічного і фізичного компонентів розвитку [4; 7].

Сторічний розвиток карате під впливом соціальних, психологічних та матеріальних змін у суспільстві призвів до поступового формування на основі *Будо* спортивного карате, яке за основними критеріями настільки відрізняється від *Будзюцу*, що їх треба визначати як принципово різні суспільні явища, і будь-яке використання критеріїв одного для оцінки іншого є некоректним (*табл. 1*) еволюція відбувалася за рахунок поступової заміни понять та реалій *Будо* поняттями та реаліями спорту вищих досягнень та поетапної втрати ознак бойового мистецтва. В результаті, карате стало відповідати сучасному визначенню спорту за М. М. Вітізеєм (2005): система змагань, організована на регулярній основі за правилами чесного суперництва, і самодостатня як така [3]. Порівняльний аналіз наукових джерел [1; 2; 4; 5; 7] окреслив три етапи розвитку спортивного карате, в результаті яких виникли варіанти змагальної діяльності, які можна визначити, як окремі види спорту: 1) стильове (традиційне) карате; 2) генеральне (загальне) карате; 3) спортивне (олімпійське) карате.

Таблиця 1 – Принципові відмінності між бойовими мистецтвами і спортивним карате

Критерії	Будзюцу	Спортивне карате
Головна соціальна місія	Підготовка професійних воїнів, здатних реально виконати будь-яке військове завдання.	Підготовка професійних спортсменів та організація для них спортивних змагань.
Домінуюча філософія.	Філософія війни, великий вплив релігійних течій та вимог Бусідо.	Олімпійська Хартія, принципи гуманізму, чесного суперництва.
Мета поєдинку	Швидке і повне знищення боєздатності противника.	Доведення суддям своєї переваги над противником.
Правила та спосіб веденням поєдинку	Відсутність будь-яких правил та обмежень. Комбіноване застосування всіх способів ведення реального бою: ударної техніки, боротьби, больових і задушливих прийомів, зброї та підручних засобів.	Жорстко регламентовані правила конкретного виду спорту. Застосування одного способу ведення поєдинку з можливим незначним доданням елементів іншого.
Час та умови поєдинку	Загальна тривалість поєдинку не обмежена, короткий ліміт на одного противника. Невідомі, нестандартні та ускладнені умови.	Регламентований час поєдинку. Попередньо обумовлені, стандартні, безпечні і комфортабельні умови.

Небезпека життю і здоров'ю	Постійна реальна загроза втрати життя і здоров'я, часто відсутність вчасної медичної допомоги.	Безпека поєдинків гарантована регламентом і правилами змагань, медичним супроводом і використанням захисного спорядження.
Відношення до противника	Безжалісність, готовність до фізичного знищення ворога або завдати йому важкого каліцтва будь-яким доступним способом.	Гуманні та дружні відносини. Перемога над противником у чесному поєдинку за правилами.
Особистий технічний арсенал	Обов'язкове вивчення всіх розділів техніки необхідних для ефективного відбиття будь-якої реальної загрози життю.	Технічний арсенал значно звужений і обмежений правилами змагань за обраною спортивною спеціалізацією.
Вивчення небезпечної техніки	Пріоритет для найбільш руйнівних та небезпечних технічних прийомів.	Не вивчається, як повністю вилучена і заборонена правилами змагань.
Вивчення техніки зі зброєю	Обов'язкове володіння зброєю та навичками захисту від холодної зброї.	Не передбачена правилами змагань.
Поєдинок із кількома противниками	Вивчається спеціальна тактика поєдинку проти двох і більше противників, у т.ч. зі зброєю.	Не передбачена правилами змагань.

Перший етап розвитку спортивного карате почався з заснування в 1949 році ЖКА – Японської Асоціації Карате та проведення нею в 1957 році змагань із Шотокан, які були першими змаганнями зі стильового (традиційного) карате. Необхідно відзначити, що творець стилю Гічін Фунакоші був проти проведення змагань, подібно дзюдо чи кендо, а розглядав карате як форму *Будо* і не вірив, що можливо перетворити його у вид спорту та проводити змагання, не втративши в цьому частини його цінностей. Також він убачав загрозу виродження карате та втрати духовного змісту, якщо розвиток піде шляхом популярних тоді *дзіу-куміте* (вільні поєдинки) та *богу-куміте* (повноконтактні поєдинки в захисному спорядженні) [4, с. 759], з яких сформувалися майбутні контактні види спорту. Перші ж змагання підтвердили побоювання Г. Фунакоші тому, що правила за системою *іппон-шобу* забороняли або значно обмежували використання великої частини небезпечних із точки зору травматизму технічних дій, які в *Будзюцу* вважаються невід'ємною і найбільш цінною складовою, і це стало першою значною втратою карате ознак бойового мистецтва. З іншого боку, переможцем поєдинку достроково оголошували того, хто першим проводив ефективну атаку, від якої противник не встигав захиститися, а це відповідає одному з основних принципів

Будзюцу-іккен хісацу (яп. *одним ударом – наповал*), що передбачає ефективність і швидкоплинність поєдинку, а також надзвичайно високу ціну помилки. Цей чинник, а також відсутність вагових категорій, майже повна відсутність захисного спорядження і ведення поєдинку з голими кулаками спричинюють значний психологічний тиск на спортсмена та вимагають максимальної зібраності та відповідальності, характерної для реального поєдинку. Хоча правила були названі безконтактними, але вони все-таки допускають ступінь якого обернено пропорційний можливості підготувати шляхом тренування зону атаки до мінімізації наслідків удару, тобто удари в тулуб наносяться в повну силу, атака в голову, яка повинна мати необхідний руйнівний потенціал, обов'язково зупиняється в 3 дюймах від цілі (принцип *сандоме*), а будь-які атаки в пах, і навіть їх спроби, категорично заборонені.

Другий етап еволюції пов'язаний з поширенням карате за межі Японії та неухильним посиленням впливу на його розвиток західного менталітету, в якому значну роль відіграє дух змагання і потреба доводити свою перевагу, прагнення швидких успіхів, а ідеал чемпіонства нівелює цінність власне процесу самовдосконалення. Генеральне або загальне карате започатковане у Франції, де у 1965 році була заснована Європейська Спілка Карате, яка у 1970 році стала ініціатором створення WUKO – Всесвітньої Спілки Організацій Карате та проведення 1-го офіційного чемпіонату світу. Ідея генерального карате полягала в об'єднанні стильових організацій за рахунок проведення масштабних змагань за єдиними правилами, які є прийнятними для всіх стилів – змагання за формулою *санбон-шобу*. Генеральне карате формально не впливає на внутрішній розвиток кожного стилю, однак посилює тенденцію віддалення карате від принципів *Будзюцу*, оскільки вимагало врахування змін у правилах змагань, які змістили пріоритетність вибору технічних дій на користь найбільш помітних для суддів і, відповідно, краще ними оцінюваних, а також спричинили появу нової техніки, якої не було в *Будзюцу* (*ура-маваші, уширо-маваші*), або яку вважали ненадійною і небезпечною для самого атакуючого (удари ногами в голову). Окремим розділом змагань стали *ката* (з яп. *спосіб або форма*), які в *Будзюцу* служили виключно навчальним та тренувальним засобом. Помітно зменшився тиск на психіку спортсмена, оскільки значно знизилася ціна помилки, тому, що дострокову перемогу оголошували тільки після отримання третього *іпон*, також в правила було включено поділ учасників на вагові категорії, обов'язкові протектори на кулаки та додаткове захисне спорядження.

Початок третього етапу формування спортивного карате пов'язаний з конкуренцією за включення до програми Олімпійських

Ігор між стильовим карате ІТКФ (Міжнародна Федерація Традиційного Карате) та генеральним карате, яке представляла WUKO. Після заявок ІТКФ (1974 рік) та WUKO (1975 рік). 101 сесія МОК у 1993 році видає рекомендації, в яких визнає карате, як єдиний вид спорту, що має дві спортивні дисципліни: традиційне карате та генеральне (загальне) карате [6]. В 1999 році рішенням 109 сесії МОК WUKO, яка змінила назву на WKF (Всесвітня Федерація Карате), отримує одноосібне визнання МОК і використовує своє монопольне положення для відмови від філософії бойових мистецтв та повного переходу до відносин, притаманних спорту вищих досягнень без погодження інтересів з іншими організаціями. У нових правилах змагань, уперше застосованих на 20 чемпіонаті світу в 2010 році, відображені ці зміни та зафіксовані докази повної перемоги західного менталітету, таких як психологія напруженого реального поєдинку замінюється атмосферою тактичної спортивної гри; вимоги практичної ефективності техніки поступаються вимогам її видовищності, рівень оцінки атакуючих дії визначає не закладений у них руйнівний потенціал, а зона проведення атаки; баланс сили і швидкості в технічних діях значно зміщується в бік швидкості; у спортсменів практично відсутнє відчуття небезпеки за рахунок поєднання безконтактних правил та розширення переліку захисного спорядження; практично відсутня загроза дострокової поразки, відмінюються відкриті категорії без урахування вагових категорій спортсменів, тощо. Спрощення вимог співпадає з запитами сучасного суспільства і веде до зростання масовості та значного омолодження карате.

Динаміка поступового зміщення пріоритетів від *Будзюцу* в бік спорту наглядно демонструється змінами в програмі змагань чемпіонатів світу. Перші чотири чемпіонати з 1970 по 1977 рік містили в програмі тільки дві категорії: індивідуальні та командні поєдинки серед чоловіків за формулою *іппон-шобу*, що відповідає філософії *Будо*. В результаті посилення західного впливу програма чемпіонату світу 1980 року розширюється за рахунок індивідуальних змагань із *ката* для чоловіків і жінок та 6 вагових категорій *санбон-шобу* в чоловіків. Наступний чемпіонат 1982 року доповнився поєдинками у трьох категоріях *санбон-шобу* для жінок, і до 1992 року діє компромісна програма, що містить поєдинки *іппон-шобу* і *санбон-шобу*. З 1992 року проводяться змагання тільки за формулою *санбон-шобу* в 6 чоловічих і 3 жіночих вагових категоріях та відповідно двох відкритих категоріях без поділу за вагою. Завершення формування спортивного (олімпійського) карате відбулось у 2010 році з уведенням WKF нових специфічних правил, що не допускають поєднання занять *Будо* з участю в змаганнях, а вимагають спеціальної підготовки до змагань саме за цими правилами.

Висновки. Головні критерії об'єктивної оцінки будь-якого стилю чи організації карате – це визначення ступеню віддаленості їх від *Будо* та наближеності до спорту вищих досягнень, сприйняття *Будо* і спорту в якості принципово різних суспільних явищ. Історичний екскурс та аналіз сутності і змісту дозволяють стверджувати про існування лише трьох форм змагальної діяльності в карате, які можна класифікувати як окремі види спорту: 1) стильове (традиційне) карате; 2) генеральне (загальне) карате; 3) спортивне (олімпійське) карате. Запропоновані назви точно визначають їх характерні особливості та відмінність як різних суспільних явищ. Кожний з названих видів спорту є самодостатнім, має власну цільову аудиторію і розвинуту структуру у всьому світі, організовує масштабні міжнародні змагання високого рівня і не може претендувати на домінування над іншими.

Перспективи подальшого дослідження убачаємо в розробленні навчальних програм із кожного виду спорту карате та створення моделі уніфікованої 8-рівневої національної кваліфікаційної рамки для фахівців із карате.

Список використаних джерел:

1. Артёмов Н. Единоборства и боевые искусства – есть ли разница? [Електронний ресурс] // Режим доступу <https://medium.com/@Emisare/>
2. Йорга И. Традиционное Фудокан каратэ – мой путь. Екатеринбург: ООО Издательство УМЦ УПИ, 2002. 82 с.
3. Качуровский Д. Наша задача в реформе спорта – выстроить структуру и поставить все на свои места [Електронний ресурс] // Режим доступу <https://interfax.com.ua/news/interview/228929.html>
4. Линд Вернер. Энциклопедия боевых искусств. Москва: Астрель: АСТ, 2007. 927 с.
5. Тарас А. Е. Боевые искусства. 200 школ боевых искусств Востока и Запада. Минск: Харвест, 1996. 640 с.
6. Note on the principles to be included in the statutes of the World Karate Federation (WKF) with a view to its recognition by the IOC (1993). [Electronic resource] IOC, Access code: <http://www.eurokarate.eu/02recogn/040220.htm>
7. Velte Herbert. Lexikon karate. Bratislava: Alfa, 1993. 160 с.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ТРЕНЕРІВ З ФУТБОЛУ

Свертнев О. А., Жеребцов Р. Д.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Постановка проблеми. Формування і розвиток системи підготовки тренера з футболу є складним багатостороннім процесом, пов'язаним із вирішенням цілого комплексу проблем соціального, наукового, педагогічного, організаційного характеру впродовж